

В.В. Левченко,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної
педагогічної освіти ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти» НАПН України
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Постановка проблеми. До специфічних особливостей сучасності відносять невизначеність, яка зростає і поширюється на всі сфери життя особистості. Причинами звернення до означеної проблеми є соціальні трансформації, нестабільність структури суспільства, кризові явища, які відбуваються протягом останнього часу, що відбивається у визначеннях «вислизаючий світ» (Е. Гідденс), епоха «нової невизначеності» (Ю. Хабермас), «кінець знайомого світу» (І. Валлерстайн). **Метою** є аналіз професійного становлення і особистісного зростання в умовах невизначеності.

Уявлення про світ як стійкий і передбачуваний змінюються на бачення світу некерованого й невизначеного, разом з тим, і природа людини не є фіксованої (Е. Фромм). Саме в ситуації невизначеності виникають «точки розриву детермінації» (І. Пригожин), в яких процес подальшого розвитку може прийняти різні напрямки. Важливо, що тільки в нерівноважних системах виникають унікальні події, відбувається зміна відношення до зовнішнього світу. Саме в таких системах і спостерігається справжній розвиток. Готовність людини до ситуації невизначеності Ален Бадью називає «готовністю до події», як визнання нової можливості. В цьому є важливий позитивний потенціал, адже

позитивне відношення до невизначеності виявляється найбільш продуктивним для особистісного розвитку.

Під впливом невизначеності змінюються погляди й на ціннісну систему. Сучасна «постмодерністська картина світу» наголошує про відносність всіх ціннісних критеріїв, порушуючи регуляцію соціального життя за відомою формулою: якщо Бога немає, то все дозволено. В умовах невизначеності людина втрачає своє місце в світі, а існування в контексті стрімких соціально-економічних змін стає фрагментованим. Уявлення людини про себе «розсипаються на ряд моментальних знімків, кожен з яких повинен викликати в уяві, нести і висловлювати власне значення, частіше не залежне від сусіднього кадру» [1]. Виходом з такої ситуації стає особистість з автентичним незалежним «Я». Забезпечення цілісності, тотожності відбувається завдяки его-ідентичності, створення особистістю внутрішньої структури і прийняття відповідальності за свою поведінку, самостійне вироблення суб'єктивних критеріїв. Цей екзистенційний шлях є складним і вимагає постійного самостійного вибору.

Інше питання, пов'язане з невизначеністю є складність і багатомірність світу, і як наслідок – неспроможність окремої особи засвоїти загальнолюдський досвід, що викликає у людини напругу, непрємні емоції. М.Епштейн називає подібний стан «травмою постмодерну» [2]. Перед людиною постає новий вибір: або розвиватися впродовж життя, або не ускладнювати життя і залишатися в стані «блаженного спокою». Адже людське бажання впевненості, стабільності і спокою часто виявляється сильнішими за істинність, що призводить до спрощення картини реальності. Різні способи реагування на складність життя надають різні можливості для розвитку особистості, відкривають нові смисли, адже людина, яка налаштована до невизначеності, буде діяти інакше, ніж людина, зорієнтована на очікуваний результат.

Отже, поняття можливості пов'язано з поняттям невизначеності, невизначеність означає наявність альтернативних можливостей. І навпаки, можливість може з'явитися тільки там, де є неповна визначеність [5]. Людина

сама у формі діалогу зі світом, іншими людьми, стає єдиним джерелом внесення визначеності, змінюючи картину світу. Мова йдеться про саморозвиток особистості, в якому основною задачею виступають «налаштування на свій власний внутрішній голос» (Дж.Бьюдженталь), «плекання в собі своєї філософії» (Л.С.Виготський). Професійний розвиток і становлення не можна штучно відокремити від особистісного зростання. Зміст професійного досвіду починає реалізовуватися в пізнавальній сфері і впливатиме в майбутньому на всю життєдіяльність людини.

Проблема професійного становлення та зростання особистості є предметом уваги великої кількості вчених (В. Бодров, Ш. Бюлер, К. Гуревич, Є. Клімов, О. Кокур, А. Маркова, Д. Сьюпер, Р. Хейвігхерст). Професійне становлення найчастіше визначається як частина онтогенезу людини, яка охоплює період з початку формування професійних намірів до завершення професійного життя [4]. Таким чином, професійне становлення можна вважати «формоутворенням» особи, адекватне діяльності, і індивідуалізацію діяльності особою. В багатьох роботах зауважується, що образ професії в сучасному світі не є статичним. Ситуація ускладнюється збільшенням кількості різних курсів, в рамках яких всім охочим пропонують освоїти техніки і навички професійної діяльності без належної уваги до розвитку особистості фахівця.

Вивчення особистісно-професійного становлення можливо за допомогою нарративу, що дозволяє зрозуміти суб'єктивну реальність людини, побачити її наміри, плани, передати суб'єктивне відчуття успішності і невдачі на різних етапах реалізації наміру. За допомогою нарративу можливо простежити «темпоральну природу людського досвіду», зміни сприйняття подій в житті людини і трансформації внутрішньої картини світу особистості під час особистісно-професійного становлення[3].

Аналізуючи професійні нарративи, можна побачити, що викликає найбільші складності в професійній діяльності. Досліджуючи нарративи щоденників, О.В. Зинов'єва підкреслює, що на відміну від кількісного підходу до

дослідження фахівця, аналіз щоденників дає можливість побачити особистість в професії, а не професію в особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз дає підстави вважати, що професійний розвиток і становлення не можна штучно відокремити від особистісного зростання, а в умовах невизначеності вимагає постійного екзистенційного вибору. Готовність до невизначеності розглядається як позитивний потенціал, що поширює способи реагування на складність життя, надає різні можливості для розвитку особистості, відкриває нові смисли. За допомогою наративу з'являється можливість відстежити динаміку змін, причинно-наслідкових зв'язків, процес конструювання нових смислів в процесі особистісно-професійного становлення.

Література

1. Бауман З. Индивидуализированное общество: пер. с англ. / под ред. В.Л. Иноземцева / З. Бауман. – М. : Логос, 2002. – 390 с.
2. Епштейн М. Інформаційний вибух і травма постмодерну / М. Епштейн // Література плюс. – 1998. – № 2. – С. 14.
3. Зиновьева Е.В. Развитие личности психолога-консультанта: нарратив как метод исследования [Электронный ресурс] / Е.В. Зиновьева, Т.А. Дворникова // Психологические исследования. – 2017. – Т.10. – № 52. – Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2017v10n52/1206-zinovueva52.html> (дата обращения: 14.04.17). – Название с экрана.
4. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія / О.М. Кокун. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. – 200 с.
5. Леонтьев Д.А. Вызов неопределенности как центральная проблема психологии личности [Электронный ресурс] / Д.А. Леонтьев // Психологические исследования. – 2015. – Т.8. – № 40. – Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1110-leontiev40.html> (дата обращения: 11.04.17). – Название с экрана.